

Milan Grlović (Križevci, 10. 10. 1852.-Zagreb, 09. 06. 1915.)*

OTTONE NOVOSEL

Tomislavova 28
HR-48260 Križevci

Jedan od utemeljitelja Hrvatskog novinarskog društva i njegov prvi predsjednik 1910. godine rođeni je Križevčanin Milan Grlović. Za njega se, nažalost, najmanje zna u njegovom rodnom gradu Križevcima gdje je svjetlo dana ugledao 10. listopada 1852. godine. Rođen je u plemenitaškoj obitelji križevačkog odvjetnika Ljudevita Gerlocija, o čemu svjedoči plemićki list iz 1600. godine na ime »Gerlovich de Gerloczy«. Milan je kao student prava 1876. godine uzeo prezime Grlović kako bi dokazao svoje hrvatstvo.

Godine 1863. završio je pučku četverorazrednu školu u Križevcima, a s 11 godina poslali su ga na školovanje u varaždinsku gimnaziju u kojoj je i maturirao 1871. godine. Ondje je 1870. godine tamošnje kazalište u dva navrata odigralo njegovu malu dramsku pošalicu koju je napisao još kao šesnaestogodišnjak. Nakon mature 1871. godine upisuje studij prava u Pragu, a godinu dana kasnije nastavlja studirati u Beču u kojem se zadržao sve do 1876. godine.

S 24 godine Milan počinje raditi u očevoj odvjetničkoj kancelariji u Križevcima u kojima ostaje nepune dvije godine. Nakon toga sreću je potražio u Zagrebu gdje se 1878. godine zaposlio kao službenik Gradskog poglavarstva. Godine 1880. obolio mu je otac pa se Milan vraća u rodne Križevce. U rodnom gradu je i sam teže obolio, najvjerojatnije na pluća, iako to izrijeком ne spominje. Prisiljen je ostati u Križevcima u očevoj odvjetničkoj kancelariji pune četiri godine, a 1885. godine ponovno odlazi u Zagreb. Zapošljava se u listu »Pozor« čime započinje njegova novinarska i publicistička karijera.

Po vlastitom kazivanju, Grlović je 1874. godine u Beču uredio studentski almanah »Velebit«, prvi hrvatski omladinski zbornik uopće. Svoj prvi članak kao student objavio je još 1875. godine u zagrebačkim »Narodnim novinama«.

Godine 1877. u Zagrebu objavljuje prve hrvatske informativne novine tjednik »Hrvatski svjetozor«, posudivši ime od tadašnjeg češkog časopisa »Svjetozor«. Zanimljivo je da je taj češki časopis objavljivao crtice, putopisne reportaže i crteže s motivima iz Hrvatske, primjerice planine Kalnik i Plitvičkih jezera.

Grlović je objavljivao i u »Obzoru« gdje je 1885. godine zamijenio bolesnog urednika. No, 1886. godine napušta taj posao pod izlikom bolesti, a zapravo zbog prezauzetosti jer je u to vrijeme radio za više listova. Dokaz Grlovićeve svestranosti, ali i njegova nemirna i znatiželjna duha podaci su koji govore da je 1887. godine objavljivao mjesečnik »Smotra«, 1888. uređivao »Prijatelje naroda«, a 1894. »Hrvatski ljetopis«. Godine 1888. postao je najprije vanjski, a zatim stalni suradnik »Narodnih novina« kao novinar ili, kako sam za sebe kaže, »novinar najamnik«.

Nakon toga bio je zastupnik urednika, a 1909. godine i odgovorni urednik »Narodnih novina«.

Broj listova i časopisa s kojima je Grlović surađivao je pozamašan. Riječ je o listovima »Vijenac«, »Pozor«, kasniji »Obzor«, »Hrvatski svjetozor«, »Glasnik Bosanske i Srijemske biskupije«, »Narod«, »Prosvjeta«, »Hrvatska smotra«, »Hrvatska prosvjeta«, »Prijatelj naroda«, »Agramer Tagblatt«, »Hrvatski ljetopis«, »Nada«, »Hrvatsko pravo«, »Hrvatska«, »Savremenik« te kalendaru »Strossmayer« koji je uredio 1908. godine. Umi-

* Predavanje o Milanu Grloviću održano je u veljači 2011. godine u Novinarskom domu u Zagrebu.

rovljen je 1. siječnja 1913. godine. Iako svestran i veoma plodan autor, Milan Grlović bio je izrazito kritičan, a možda pomalo i razočaran svojim četrdesetogodišnjim novinarskim radom. Osvrnuvši se na ta četiri desetljeća, Grlović je 1914. godine pred kraj života zapisao: »Nisam ni izdaleka kadar navesti što sam u svom životu od godine 1874. napisao. Ne mislim tu na svoj novinarski rad, koji je nepregledan, te se kreće po svim stupcima, kojima obiluju novine i časopisi. Taj je rad tako obsežan, da bi on svake godine iznosio više debelih svezaka. No kad se sračuna ono što ima trajniju vrijednost, onda se te knjige jako stančaju. No, to je sudbina svih novinara po zvanju, da ne mogu prebirati svoj rad po svojoj volji, nego moraju služiti dnevnim potrebama, koje su jako daleko od pravog književničkog stepena.

Kad pravi bilancu, i ako je iskren, uskliknuti s barunom Ollendorfom-Spužvom prek! No, tko je dosta filozof i za to, smiješi se i sam, tješeći se da ni drugim literatima u drugim zvanjima nije puno bolje. Na površini ostaje vrlo malo.«

Dobro poznavajući novinarsko zvanje kojem je posvetio cijeli život, okusivši i više od sedam mornarskih kora toga kruha, Milan Grlović je kao dvadesetpetogodišnjak 1877. godine u članku »Hrvatsko žurnalističko društvo« u svom listu »Hrvatski svjetozor« obznanio svoje viđenje posebnog žurnalističkog udruženja, kako je rekao, radi zaštite »mladog hrvatskog novinarskog stališa u pionirskom nevremenu«. Poticao je osnutak žurnalističkog udruženja kao »zajednice novinara i književnika, i to s obrazloženjem: »jer nijedan stališ u Hrvatskoj možda nije tako neznatni i tako zapušteni kao novinarski, dotično književnički.« Dana 7. prosinca 1900. godine Grlović je osnovao Društvo hrvatskih književnika za koje je izradio prva pravila i poslovnik, a utemeljio je i potpuno društvo »Vesna«. U sklopu Društva hrvatskih književnika jedan od tri odsjeka bio je novinarski s 52 člana. Dvije godine Grlović je bio i redatelj Društva hrvatskih književnika, a od 1902. do 1904. godine kao tajnik uredio je prvi »Ljetopis« spomenutog Društva. Godine 1903. ponudio je ostavku na mjesto tajnika Društva hrvatskih književnika koja tad nije prihvaćena. Nezadovoljan jer u sasta-

vu tog društva nije osnovana novinarska udruga, Grlović početkom ožujka 1905. godine zahvaljuje na dužnosti pročelnika novinarskog odsjeka. Prošlo je još pet godina prije ostvarenja zamisli o žurnalističkom društvu. Publicist Srećko Lipovčan 2000. godine, pišući o povijesti Društva u Spomenici povodom njegove 90. obljetnice, podsjeća da je nakon trogodišnjih priprema glavna, konstituiraća skupština Hrvatskog novinarskog društva održana 18. prosinca 1910. godine u nazočnosti 30 novinara i jedne novinarke. Bila je to Marija Jurić Zagorka. Prvim predsjednikom društva izabran je Milan Grlović, najvatreniji dugogodišnji zagovornik. U toj ulozi 1911. godine Grlović predvodi delegaciju hrvatskih novinara na Sveslavenskom kongresu u Beogradu na kojem je i izabran za potpredsjednika toga skupa. Grlović je, pak, imao svoje viđenje rada novinarskog društva pa je već 10. travnja 1911. godine, ponudivši ostavku koju je zatim i povukao, iskazao svoje nezadovoljstvo nekim potezima prve uprave. Do ozbiljnijeg sukoba s upravom došlo je 25. svibnja 1912. godine na sjednici Skupštine kad je Grlović ukoren jer je kao predsjednik društva na radnom zajutarku kod omraženoga bana Cuvaja lobirao upravo za interes Društva i novinara. Nakon toga Grlović se odlučio povući s mjesta predsjednika Novinarskog društva. Unatoč svemu, u povijesti Hrvatskog novinarskog društva ostaje zapisano da je Grlović bio najgorljiviji zagovornik njegova osnivanja punih 35 godina. I poslije 100 godina Grlovićeve poruke o zadaći novinara i novina svježe su i žive.

»Štampa je velevlast. Patriotično shvaćajući potrebe naroda i zemlje ona je tumač istih prema gore i prema dolje. Njezin se glas ma i prigušen čuje daleko-a tko ustrajno i dugo nišani, napokon i pogađa. Geslo nam mora biti: jedan za sve, svi za jednoga. Naše su dužnosti dvojake, naprama narodu kojemu služimo i naprama sebi. Naprama narodu mi smo pioniri i vojnici njegovog političkog osvještenja, njegovog kulturnog unapređenja. Dužnosti spram nas samih osnovane su na vječnim zakonima morala i etike. Mi tražimo dostojnu egzistenciju, pravednu nagradu za naš trud i rad kao svi kulturni radnici.« Grlovićeve riječi novinari i danas mogu potpisati.

Toliko o mjestu i ulozi Milan Grlovića u utemeljenju i usmjeravanju Hrvatskog novinarskog društva. Nešto više riječi zaslužuje njegovo djelo »Album zaslužnih Hrvata 19. stoljeća« koje je nadživjelo njegove novinarske radove, na što je nakon 40 godina novinarskog rada upozorio i sam Grlović. »Album« je »kapitalna Grlovićeva ostavština, hommage hrvatskim velikanima«, kako je u predgovoru reprint izdanja napisao dr. Petar Strčić, upravitelj Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Riječ je o leksikografskom pothvatu s 150 životopisa, slika i vlastoručnih potpisa ličnosti, književnika, znanstvenika, građanskih, vojnih i crkvenih dostojanstvenika koji su obilježili 19. stoljeće u Hrvata. Među 150 ličnosti, kako je objasnio sam Grlović, 48 je pjesnika i beletrista, 44 učenjaka raznih struka, 38 političara i 20 umjetnika. Njih 84 rodom iz Hrvatske, 30 iz Slavonije, 26 iz Dalmacije, 4 iz Istre, 1 iz Bosne, 1 iz Štajerske, 1 iz Moravske i 3 iz Ugarske. »Album« sadrži životopise 35 svećenika i 3 žene. Objavljen je u Nakladi i tisku Matičeva litografskog zavoda u Zagrebu tijekom 1898. i 1900. godine u 30 svezaka, svaki s po pet životopisa. Grlović je životopise sastavio na temelju svog dugogodišnjeg novinarskog rada i, kako sam kaže, »temeljem velike korespondencije koju je vodio koncem devedesetih godina s gotovo svim starijim hrvatskim književnicima i raznim javnim te privatnim ljudima.« U uvodu »Albuma« 31. prosinca 1900. godine sam Grlović zapisao je ovo:

»Laćajući se prije svega izradka osnove za ovo djelo lebdio mi je pred očima prvi cilj, da dadem na ruke hrvatskoga naroda domoljubnu i narodnu knjigu u kojoj bi na okupu našao ocrtan život i djela muževa što su ga probudili na nov život i njegovoj prosvjeti i napredku, njegovu priznanju posvetili sve svoje sile.

Iz ovakova štiva može narod crpsti mnogo pouke i snage za svoj daljnji rad, može naročito mladi naraštaj naći uzora i pobude. Narod bez takovih ideala i pobuda ne može obastati. To nas uče mnogo veći narodi od našega i njihove težnje u naše vrijeme.«

Možemo samo zamisliti koliko je napora Grlović morao uložiti da bi prikupio podatke svih 150 ličnosti s područja čitave zemlje i izvan nje u vrijeme ondašnje tehnologije i spore komunikacije. Navedeno Grlović 31. prosinca 1900. godine opisuje riječima: »Meni je valjalo prolistati svu pristupnu biografsku i bibliografsku, političku i dnevno-historijsku literaturu hrvatsku, a donekle i stranu. Tražio sam podatke, ne samo u svim našim javnim i privatnim knjižnicama i arhivima, već i u rukopisnim ostavštinama, korespondencijama i memoarima raznih hrvatskih ljudi. Valjalo mi je i po raznim crkvenim maticama izpravljati i popunjivati podatke i izmijeniti poreko tisuće pisama, od kojih je većina ostala bez uspjeha... Samo onaj koji je već obavljao sličan posao može prosuditi sve prilike pod kojima sam i ja morao raditi gotovo više po noći, nego li po danu, kad me je moje službeno zvanje zvalo na drugi posao. Zato se i nadam da će čitalac oprostiti sve nedostatke i barem jedno priznati, da je moja dobra volja bila veća od moje snage. Meni će biti dovoljna nagrada i zadovoljština, ako sam ovim djelom išta doprinjeo k čuvanju uspomene na zaslužne ljude prošloga-devetnaestoga stoljeća.«

Nas Križevčane iz »Albuma zaslužnih Hrvata 19. stoljeća« najviše zanimaju životopisi Križevčana i onih koji su vezani za ovaj grad, primjerice, Riječanin Marijan Derenčin, prvi hrvatski kriminalist, odvjetnik i saborski zastupnik čiji je brat Josip bio liječnik u Križevcima. Za Križevce je bio vezan i Jovan Hranilović, grkokatolički svećenik, pjesnik i novinar. On je bio sin Nikole, generalnog vikara grkokatoličke biskupije u Križevcima i Sidonije plemenite Stručić iz Križevaca. Mijo Kišpatić, prirodoslovac, geolog, zoolog i botaničar djelovao je kao profesor na Kraljevskom gospodarskom i šumarskom učilištu u Križevcima.

Grlović je obiman životopis posvetio rođenom Križevčaninu dr. Franji Markoviću, sveučilišnom profesoru, prvom dekanu Filozofskog fakulteta u Zagrebu, pjesniku, piscu i prevoditelju.

U Markovićevu životopisu, kako sam navodi, nabrojio je samo njegova glavna djela: »Njegov zvanični rad u sveučilištu, u akademiji gdje je već

više godina i tajnikom, u Matici, u planinarskom društvu itd., ne dade se ni kontrolirati. Hrvatski djaci na sveučilištu duguju mu i zahvalnost za osnutak mensae academicae, kojoj je on prvi pokretnik. Kao pjesnik i kao estetičar spada dr. Marković među prve hrvatske pisce, te ako Bog dade, još nije rekao svoju posljednju.«

Grlović je u »Albumu« predstavio i Matiju plemenitog Mrazovića rodom iz Visokog blizu Sudovca koji je u Križevcima završio početne škole. Bio je hrvatski političar, pravnik, vođa Narodne stranke u Saboru, a od 1862. godine predsjednik Hrvatskog pjevačkog društva »Kolo« u Zagrebu. Mrazović je 1. veljače 1879. godine izabran za načelnika grada Zagreba, o čemu piše i Grlović: »Za njegova načelnikovanja snašao nam je glavni grad Zagreb užasni potres 9. studenoga 1880. godine te je zaista trebalo velike odvažnosti i radinosti, da se pučanstvo opet pridigne. Mrazović je pomogao namaknuti sredstva za daljnji razvitak i napredak grada, pomogao spasiti tvornicu duhana, uglavio gradnju novih vojarna, potaknuo regulaciju potoka i gradske kanalizacije.«

Grlović spominje i najimpozantniju ličnost novovjekovnog Dubrovnika, grofa od Zagorja Niku Velikog Pucića kojeg su 1861. godine Križevci izabrali za svoga zastupnika u Hrvatskom saboru. On je 1882. godine na povratku s liječenja u Varaždinskim Toplicama posjetio Križevce i svoje stare prijatelje iz 1861. godine. Među zaslužnim Hrvatima iz Grlovićeva »Albuma« je i barun Metel Ožegović Barlabaševački i Belski, jedan od najznačajnijih hrvatskih političara i državnika 19. stoljeća kojeg su Križevci imenovali počasnim građaninom. Grlović je predstavio i senjskog biskupa Mirka baruna Ožegovića Barlabaševića rođenog 1775. godine u Vinarcu, Općina Sveti Petar Orehovec, u obitelji Pavla, suca u Križevačkoj županiji. Mirko je završio početne i latinske škole u Križevcima, a mudroslovlje u Zagrebu. Nakon svjetovnih i svećeničkih dužnosti u ljeto 1834. godine proglašen je biskupom senjsko-modruškim, a to je i ostao 35 godina. Grlović nije zaboravio ni prvu hrvatsku primadonu groficu Sidoniju *Erdödy* Rubido i pjevača i pravnika Alberta Ognjana Štri-

gu bez kojega »ne bi bilo nikada ni Lisinskoga, ni Stazića, ni prve hrvatske primadone, ni svega onog oduševljenja, ni tadašnjeg kazališta.« Svoje mjesto u »Albumu« dobio je i Dubrovčanin Ivo Conte Vojnović, pripovjedač i dramatičar koji je 1882. godine imenovan sudskim pristavom u Križevcima u kojima je, po riječima Grlovića, napisao gotovo sve svoje novele. U »Albumu« je predstavljen i Ljudevit pl. Farkaš Vukotinović, jedan od prvih suradnika Ljudevita Gaja. Godine 1836. veliki župan križevački Ljudevit barun Bedeković imenovao ga je začasnim podbilježnikom Križevačke županije pa se Vukotinović preselio u Križevce. Grlović kaže da je »Vukotinović bio uza svoga desnog pobratima Antuna Nemčića s kojim je razpirio živo zanimanje za ilirsku ideju, te postao i glavnim vođom i predstavnikom svega narodnog i političkog života u županiji.« Grlović spominje i Nikolu Zdenčaja iz Velikog Ravna, ilirskog rodoljuba, viteza Zlatne ostruge, nekadašnjeg velikog župana Zagrebačke županije, osnivača Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva 1841. godine i njegova potpredsjednika.

Za kraj ovog podsjećanja na Milana Grlovića i njegov »Album zaslužnih Hrvata 19. stoljeća« ostavljam Grlovićev životopis Antuna Nemčića Gostovinskog kojeg je Grlović osobito cijenio. Grlović za njega kaže da se pojavio »kao idealan čovjek u kolu prvih Iliraca, kojemu nemila sudbina nije dozvolila da se na krilih svoje pjesničke duše uznesu na hrvatskom Parnasu na mjesto, koje bi po svom talentu i znanju, po svojih snovovih i značaju, bio sigurno zauzeo da je dulje poživio.« Svoju naklonost Nemčiću Grlović je potvrdio i podužim dodatkom prvom izdanju »Albuma« kojim proširuje njegov životopis. Grlović podsjeća da je povodom 50. obljetnice Nemčićeve smrti 5. i 6. rujna 1899. godine u »Narodnim novinama« pod naslovom »Antun Nemčić« objavio dva feljtona u kojima je opisao pjesnika kao čovjeka i domoljuba te njegove zadnje dane, smrt i pogreb.

Grlović je podsjetio i da je 15. listopada 1899. godine na križevačkom trgu otkriven spomenik Nemčiću, rad kipara Rudolfa Valdeca. Grlović je nazočio tom događaju i Nemčiću posvetio sti-

hove koje je za veliki muški zbor uglazbio Vilko Novak. Grlović je spjevao stihove za tužaljku na Nemčićevu grobu, a posebne »u slavu otkrića spomenika hrvatskomu pjesniku.« Kopiju tih nota pronašao sam u arhivi HPD-a Kalnik. Nemčićevom životopisom Grlović svoje Križevčane podsjeća na neostvareno obećanje naših predaka od prije 100 godina: »Odbor koji se je u tu svrhu u Križevcih ustrojio, po svoj će prilici i na kući u kojoj je Nemčić umro 5. rujna 1849. godine, dati uzidati spomen-ploču, te se tako odužiti sjeni svoga slavnog sugrađana.«

Podsjećam, riječ je o zgradi današnjeg Gradskog poglavarstva u Križevcima. Dvije godine kasnije, 14. siječnja 2013. godine, povodom 200. obljetnice Nemčićeva rođenja, Križevački stol Družbe Braća hrvatskog zmaja pokreće inicijativu za postavljanje spomen-ploče.

Na kraju ovog spomena na Milana Grlovića nameće se misao da on u svojim Križevcima zaslužuje više od spomen-ploče, možda spomen-sobu ili čak Muzej hrvatskoga novinarstva. Na tom planu već nekoliko godina radi križevačka Udruga POINT koja za mladež organizira tečajeve o osnovama novinarstva, polaže vijenac na spomen-ploču na zgradi u Ulici Ivana Zakmardije Dijankovečkoga. Jedan od značajnih doprinosa u promicanju javnog informiranja Udruge POINT je internetski portal krizevci.info koji je u više od šest godina postojanja naišao na dobar prijem Križevčana u gradu, izvan njega pa i u svijetu.

Summary

In memory of Milan Grlović

Journalist, interpreter, poet and nonfiction writer, Milan Grlović was born in Križevci. He initiated the founding of a journalists' association as union of journalists and writers by stating:...'since probably none of social ranks in Croatia is so little important and so neglected as that of journalists, which can be applied to writers as well...'. In 1900 Grlović managed to establish the Croatian Writers' Association and set its first regulations and rules of procedure.

In 'The Album of Important Croats of the 19th Century' he described significant persons from political, religious, economic, social and cultural walks of contemporary life, among whom a few people from Križevci are mentioned.